

PRZYSZŁOŚĆ
NIE MOŻE
SIĘ ZACZAĆ

*Pamięci
prof. Elżbiety Tarkowskiej
i prof. Jacka Kochanowicza*

*ku przyszłości
Mili i Pawła*

MIKOŁAJ LEWICKI

PRZYSZŁOŚĆ NIE MOŻE SIĘ ZACZAĆ

Polski dyskurs
transformacyjny
w perspektywie
teorii modernizacji
i teorii czasu

Wydawnictwo Naukowe
SCHOLAR

WARSZAWA 2018

Recenzja:
prof. dr hab. *Ireneusz Krzemiński*

Redaktor prowadząca:
Anna Raciborska

Redakcja i korekta:
Marek Szczepaniak

Korekta:
Joanna Barska

Projekt okładki:
Kasper Skirgajłło-Krajewski

Na okładce wykorzystano kolaż i zdjęcie:
Kobas Laksa, Colombarium, z serii *Budynków życie po życiu*
Nicolas Grosperre, Rondo 1, z serii *Budynków życie po życiu*

Copyright © 2018
by Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

Publikacja dofinansowana przez Instytut
Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego

Dotacja współfinansowana przez Fundację
Uniwersytetu Warszawskiego

ISBN 978-83-7383-736-2

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Wiślana 8 (róg Browarnej), 00-317 Warszawa
tel./fax 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: WN Scholar – Master, Łódź
Druk i oprawa: druk-24h.com.pl

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9
Struktury oczekiwań	14
Czas pieniądza	15
Czas miłości	19
CZĘŚĆ I	
Nowoczesność i modernizacja. Ramy pojęciowe	27
Wprowadzenie	29
Socjologia nowoczesności i postkomunizm	29
ROZDZIAŁ 1	
Definicja nowoczesności i modernizacji	37
1.1. Nowoczesność jako pojęcie oraz jako epoka historyczna	38
1.2. Podstawy ładu społecznego – racjonalizm i naukowe poznanie	45
1.3. Redefinicja racjonalności porządku społecznego – „nowoczesność zorganizowana”	48
ROZDZIAŁ 2	
Modernizacja	51
2.1. Modernizacja – model klasyczny	53
2.2. Jedna modernizacja czy wiele modernizacji?	66
2.3. Modernizacja i jej „skutki uboczne” (kwestia nacjonalizmu i państwa narodowego)	70
2.4. „Tradycja” i „nowoczesność” – krytyka i rewizja podziału	75
2.5. Krytycy klasycznej teorii modernizacji	82
2.6. Modernizacja jako proces globalny	93
ROZDZIAŁ 3	
Koniec nowoczesności?	100
3.1. Kontrowersje wokół nowoczesności – krytyka i redefinicja	101
3.2. Ład społeczny nowoczesności i jego destabilizacja	108
3.3. Postmodernizm i późna nowoczesność	110
3.4. Status poznania i wiedzy	113
3.5. „Późna nowoczesność” jako diagnoza i projekt	116
3.6. Nowoczesność i problem czasu społecznego	123

CZĘŚĆ II

Czas społeczny i nowoczesność 127**Wprowadzenie** 129

Na głodzie czasu 129

ROZDZIAŁ 4

Kategoria czasu w naukach społecznych – postawienie problemu 137

4.1. Dlaczego czas ma być społeczny? 140

4.2. Czas serii A i serii B. 146

4.2.1. Czas serii B: czas linearny – czas naturalny – czas zegarowy 148

4.2.2. Czas industrialny i czas jako towar. 154

4.2.3. *Standard time* nowoczesności zorganizowanej 159

4.2.4. Czas nowoczesności 164

4.3. Czas serii A 167

4.3.1. Funkcja społeczna czasu 173

4.3.2. Czas serii A – między faktem społecznym a subiektywnym
przeżywaniem 177

ROZDZIAŁ 5

Czas jako fenomen rozumienia ludzkiego działania 181

5.1. Czas (społeczny) według G.H. Meada 187

5.2. Przyszłość jako horyzont oczekiwań (możliwości) 191

5.3. Nieprawdopodobieństwo komunikacji i czas – Niklas Luhmann
o czasie 197

ROZDZIAŁ 6

Nowoczesność zorganizowana i czas 215

6.1. Późna nowoczesność 218

6.2. Redefinicja czasu (późnej) nowoczesności. 222

6.3. Czas właściwy – *Eigenzeit* 228**Podsumowanie** 235

CZĘŚĆ III

Modernizacja i czas transformacji Polski po roku 1989 239**Wprowadzenie** 241

Paradoksy transformacji i modernizacji polski 241

ROZDZIAŁ 7

Modernizacja i czas 249

Poza czasem transformacji 252

Ruch. 253

„Już być nie może jak jest”. 254

Ruch ruchu społecznego 260

Nowoczesność i ruch 262

Detemporalizacje 265

Antypolityczna polityka. 265

Wnioski. 268

7.1. Transformacja jako rewolucja oraz powrót do normalności	271
7.2. Dyskurs rewolucyjny	280
7.3. Radykalne przywracanie normalności.	283
7.3.1. Odpolitycznienie gospodarki i przeniesienie odpowiedzialności na inne podsystemy	286
7.3.2. „Laboratorium historii”.	286
7.3.3. „Płaczą i wierzą” – odroczone struktura gratyfikacji „nowego” społeczeństwa	287
ROZDZIAŁ 8	
Antyutopijność projektu i utopijność technologii	290
8.1. „Przeszłość nie może się skończyć”	293
8.1.1. Ciągłość PRL i III RP	293
8.1.2. „Polacy, jeszcze jeden krok, by stać się prawdziwymi republi- kanami”. Przeszłość idealizowana – republika	296
8.2. Rewolucja pożera własne dzieci	303
8.3. Upadek (pojęcia) rewolucji?	314
8.4. Transformacja – modernizacja – postmodernizacja	318
CZĘŚĆ IV	
Przyszłość przeszłości i historia przyszłości: wymiary czasu modernizacji Polski	335
ROZDZIAŁ 9	
Zmiana społeczna poza paradygmatem modernizacji jako transformacji	337
9.1. Przeszłość jako warunek przyszłości	338
9.2. Przeszłość polski jako przestrzeń doświadczania (aktualnych) prob- lemów	341
Fantomowa przeszłość	346
9.3. Nostalgia jako przeszłość refleksywizowana	352
9.4. Demontaż rozwoju (idei) społeczeństwa obywatelskiego	358
ROZDZIAŁ 10	
Przyszłość – od przeszłości horyzontu oczekiwań do rozszerzonej terażniejszości.	361
10.1. Oczekiwanie wobec przełomu.	374
10.2. Kapitalizm jako podstawa transformacji	376
10.3. Przełom roku 1989	382
10.4. Indywidualizacja ryzyka.	384
10.5. Model polaryzacyjno-dyfuzyjny czy dryf rozwojowy?	391
10.6. Skok w ponowoczesność	394
10.7. Problem bezpieczeństwa i ryzyka	398
ZAKOŃCZENIE	401
Teraźniejszość	401
Bibliografia	413
Indeks nazwisk	435